

Nr 30

Utlåtande i anledning av väckta motioner om Ottsjöns undantagande från vattenreglering och byggande i vatten.

Tredje lagutskottet har behandlat de inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motionerna nr 32 i första kammaren av herr *Pålsson m. fl.* samt nr 41 i andra kammaren av herr *Agerberg m. fl.* I motionerna, vilka är likalydande, hemställes, »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att åtgärder vidtagas för att Ottsjön samt Vålån från och med Vålåsjön till och med utloppet i Ottsjön genom fridlysning eller på annat sätt undantagas från vattenreglering och byggande i vatten».

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till motionerna.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från kammarkollegiet, vattenfallsstyrelsen, fiskeristyrelsen samt länsstyrelsen i Jämtlands län. På begäran av utskottet har därjämte Svenska naturskyddsföreningen och Indalsälvens regleringsförening u. p. a. avgivit yttrande.

Länsstyrelsen har vid sitt yttrande fogat utlåtande över motionerna från Jämtlands läns naturskyddsråd.

Vidare har utskottet den 31 augusti—den 2 september 1955 besökt trakten kring Ottsjön samt vissa andra delar av Jämtlands län för att bilda sig en närmare uppfattning om de förhållanden där, som ansetts vara av intresse vid behandlingen av motionerna. Under sitt besök hade utskottet ett flertal överläggningar med de lokala myndigheterna, varjämte ortsbefolkningen bereddes tillfälle att muntligen för utskottet ge uttryck åt sin uppfattning i den föreliggande frågan.

Inledning

Ottsjön är belägen inom Undersåkers socken, Jämtlands län, i övre delen av det tillflöde till Indalsälven, som förenar sig med älven i Ockesjön och som vanligen benämnes Storån. Den har en längd av ungefär 13 km och en medelbredd av ungefär 1,5 km. I Ottsjön utmynnar i dess västra del Skårån och i dess sydöstra del Vålån. Utanför Vålåns mynning ligger en deltabildning, i vilken ingår ett undervattensgrund, »Ridvadet», som med

en längd av omkring 900 m sträcker sig tvärs över sjön. Storån rinner efter sitt utlopp ur Ottsjön genom sjöarna Aumen, Hottöjen, Gesten, Häckren och Sällsjön för att sedan genom den s. k. Storboströmmen utfalla i Ockesjön strax uppströms Storsjön.

Beträffande äganderättsförhållandena i Ottsjöområdet kan nämnas, att strandområdet samt vattenområdet med fiske i Vålåsjön, Vålån och den södra hälften av Ottsjön och Storån tillhör fastigheter, vilka äges av Kungl. Maj:t och Kronan, medan strandområdet samt vattenområdet med fiske i den norra hälften av Ottsjön och Storån tillhör ett flertal fastigheter inom Ottsjö by, av vilka icke någon torde ägas av Kungl. Maj:t och Kronan.

Vattenfallsstyrelsen, AB Storboforsen, Hissmofors AB m. fl. anhöll i en den 16 juni 1950 till Mellanbygdens vattendomstol inkommen ansökan om tillstånd att till förmån för strömfall i Storån (planerat kraftverk i Storboströmmen) och Indalsälven reglera vattnets avrinning ur Ottsjön på visst angivet sätt. I deldom den 21 december 1951 gav vattendomstolen tillstånd till vattenreglering, dock endast i begränsad omfattning i förhållande till vad som begärts. Vattendomstolens dom överklagades emellertid hos vattenöverdomstolen, som i beslut den 11 mars 1953 av processuella skäl undanröjde den överklagade domen samt återförvisade målet till vattendomstolen.

Vid målets fortsatta behandling vid vattendomstolen begränsade sökandena sin talan till att avse vattenreglering i den begränsade utsträckning som vattendomstolen tidigare funnit tillåtlig. Vattendomstolen meddelade ny dom den 16 juli 1954. I denna dom lämnades sökandenas begäran om tillstånd till reglering av Ottsjön utan bifall. Som motivering härför anförde vattendomstolen, att den begärda regleringen av Ottsjön skulle medföra minskat skönhetsvärde och olägenheter i övrigt i sådan grad, att därigenom väsentligt minskad trevnad för närboende komme att uppstå, att genom regleringen Ortsbefolkningens utkomstmöjligheter väsentligt skulle minskas samt att genom regleringen i avsevärd mån skulle förnäras det allmänna intresset att befolkningen i Ottsjö by vidmakthölles. De lagrum vattendomstolen härvid åberopade var 2 kap. 3 § andra stycket samt 12 § vattenlagen.

Mot denna dom har sökandena fullföljt talan hos vattenöverdomstolen med yrkande, att den begärda vattenregleringen måtte tillåtas. Motparterna har bestritt ändringsyrkandet och yrkat, att den överklagade domen måtte fastställas. I en senare skrift har sökandena hemställt, att vattenöverdomstolen måtte förordna att målet om Ottsjöns reglering skall vila tills vidare i avbidan på att klarhet vinnes i frågan huruvida ett verkställbart tillstånd inom rimlig tid kan erhållas till reglering av sjösystemet Aumen—Hottöjen—Gesten—Häckren i den omfattning som erfordras med hänsyn till behovet av regleringsmagasin i Storån vid planerat utbygg-

nadsstadium. Sökandena har vidare hos vattenöverdomstolen utfäst sig att, sedan de genom lagakraftägande dom erhållit tillstånd till nyssnämnda reglering, återkalla sin ansökan om Ottsjöns reglering. Yrkandet om vilandeförklaring har bestritts av några av sökandenas motparter. De övriga motparterna har antingen förklarat sig icke ha något att erinra mot en vilandeförklaring eller också icke yttrat sig över yrkandet härom. Vattenöverdomstolen har i beslut den 14 november 1955 funnit vad sökandena anfört ej utgöra tillräckliga skäl att mot sakägares bestridande förklara målet vilande.

Indalsälvens regleringsförening u. p. a., som representerar sökandena i målet, har i skrivelse den 3 november 1955 till utskottet på förfrågan meddelat, att den planerade regleringen av sjösystemet Aumen—Hottöjen—Gesten—Häckren icke kommer att påverka de naturliga vattenståndsvariationerna i Ottsjön i annan mån än att de exceptionellt låga vattenstånden vissa år höjas något (högst 10 cm), vilket enligt föreningen får anses medföra en gynnsam inverkan.

I en i juni 1955 till länsstyrelsen i Jämtlands län inkommen framställning har Ottsjötraktens hembygds- och turistförening begärt, att länsstyrelsen med stöd av naturskyddslagen den 21 november 1952 måtte som naturminne eller naturpark fridlysa Vålåsjön, Vålån och Ottsjön ävensom Storån på en sträcka av ungefär 600 m, räknat från utloppet ur Ottsjön, allt i syfte att skydda dessa sjöar och vattendrag mot vattenreglering eller byggande i vatten. Något beslut i frågan har ännu icke meddelats av länsstyrelsen.

Gällande bestämmelser

Som allmän förutsättning för att sådant byggande i vatten må ske som medför skada å annans egendom eller berör allmänna intressen, gäller enligt 2 kap. 3 § första stycket vattenlagen, att nyttan av byggnaden eller den del därav, som föranleder skadan, efter avdrag av byggnadskostnaden uppgår till det dubbla av skadan å annan tillhörig egendom eller, i fråga om skada å åker och äng, till det tredubbla.

I andra stycket av nyssnämnda paragraf stadgas emellertid att byggande i vatten i vissa fall icke får äga rum, ehuru den allmänna förutsättningen i första stycket är uppfylld. Dessa fall är sådana, där byggandet skulle medföra väsentliga skadeverkningar ur allmän eller social synpunkt. Andra stycket har följande lydelse:

Skulle byggande i vatten hava till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas sina bostäder, eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många hava uppehålle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas, eller att odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sättes under vatten eller eljest väsentligt skadas, eller att fiskerinäring av större betydelse lider väsentligt förfång, må byggnaden,

ändå att nyttan uppgår till värde, som ovan sagts, icke ske. Lag samma vare, där genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara.

I de fall som avses med detta stadgande — liksom då förutsättningar för tillåtlighet enligt första stycket ej föreligger — kan emellertid, enligt paragrafens tredje stycke, Kungl. Maj:t på hemställan av vederbörande vattendomstol lämna medgivande till byggnaden, om denna prövas vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt.

I 2 kap. 12 § stadgas i första stycket, att byggande i vatten ej må ske så, att menlig inverkan på klimatet eller på allmänna hälsotillståndet vållas eller eljest allmänna intressen i avsevärd mån förnärmas. I andra stycket föreskrives för det fall att naturminne ej i laga ordning är fridlyst, att till bevarande av naturminnet vid byggande i vatten likväl bör vidtagas sådana anordningar, som utan att för företaget medföra kostnader av betydelse må anses för ändamålet lämpliga.

Enligt 4 kap. 13 § äger Kungl. Maj:t, då fråga uppkommit om vattenregleringsföretag, under vissa förutsättningar en särskild prövningsrätt, huruvida bl. a. av hänsyn till viss orts allmänna ekonomiska intressen eller på grund av de ovan nämnda stadgandena i 2 kap. 3 § andra stycket och 12 § första stycket hinder möter mot företaget eller särskilda villkor bör föreskrivas för dess utförande. Denna prövning är obligatorisk, när fråga är om reglering av vattnets avrinning ur någon av sjöarna Väneren, Vättern, Mälaren, Hjälmarer, Storsjön i Jämtland eller Siljan. Beträffande annan vattenreglering, som med hänsyn till dess inverkan på vattnets avrinning är av synnerlig omfattning, kan Konungen förbehålla sig prövning. En förutsättning är dock att besked därom lämnas vattendomstolen före det målet av domstolen slutligen avgjorts.

Om fridlysning av naturminnen finns bestämmelser i naturskyddslagen den 21 november 1952. Enligt 5 § i lagen må sålunda såsom naturminne fridlysas område eller till fastighet hörande naturföremål, som på grund av sin betydelse för kännedomen om landets natur, sin skönhet, egenart eller eljest märkliga beskaffenhet finnes böra särskilt skyddas. Vidare kan enligt 12 § såsom naturpark fridlysas område, som på grund av sin egen eller omgivningens beskaffenhet är av väsentlig betydelse för befolkningens umgänge med naturen. Beslut om fridlysning meddelas av länsstyrelsen.

Yttrandena

De flesta remissinstanserna ansluter sig till motionernas syfte, men endast Svenska naturskyddsföreningen tillstyrker de i motionerna föreslagna

åtgärderna. Fiskeristyrelsen och länsstyrelsen hänvisar i sin motivering uttryckligen till att frågan, huruvida vattenreglering i Ottsjön skall tillåtas, ligger under domstols prövning. Kammarkollegiet anser en fridlysning av Ottsjön och tillrinnande vattendrag på enskilt initiativ vara en möjlig utväg. Länsstyrelsen däremot anser ej denna väg framkomlig. Fiskeristyrelsen föreslår, att riksdagen i anledning av motionerna avger en opinionsyttring i frågan.

Kammarkollegiet tar till behandling upp spørsmålet, huruvida en tillämpning av 4 kap. 13 § vattenlagen — för vilket lagrum ovan redogjorts — är möjlig i den föreliggande situationen. Kollegiet framhåller, att en tillämpning av detta lagrum skulle innebära att det ankomme på Kungl. Maj:t att avgöra om reglering av Ottsjön skall få komma till stånd. Efter en undersökning av lagrummet kommer kollegiet till den slutsatsen, att det icke låter sig göra att med stöd av detsamma undantaga Ottsjön från reglering. Kollegiets yttrande i denna del har följande lydelse:

I vilken riktning ett eventuellt Kungl. Maj:ts beslut skulle komma att gå lärer icke för närvarande kunna bedömas, bland annat därför att utgången i viss mån torde bliva beroende av vad vattendomstolen i sin hemställan skulle anföra. Det må också anmärkas, att i sådan ordning avgörande överhuvud kan träffas endast om tillåtligheten av Ottsjöns reglering men däremot icke förhindras att kraftverk anläggas vid Ottsjöns utlopp eller i Vålán. Man skulle följaktligen icke uppnå alla av motionärerna åsyftade, önskvärda resultat.

Enligt 2 § i 1918 års kungörelse angående bevakande av det allmännas talan i vattenmål skall kollegiet, då skäligen anledning föreligger att Kungl. Maj:t bör förbehålla sig prövningsrätt, huruvida hinder möter mot företag eller särskilda villkor böra föreskrivas för dess utförande, om förhållandet i god tid göra framställning hos Kungl. Maj:t.

Huruvida 4 kap. 13 § vattenlagen i detta fall kan tillämpas, får kollegiet beteckna som ovisst. Enligt paragrafen är underställning obligatorisk, när det gäller reglering av de sex största sjöarna i landet, och kan av Kungl. Maj:t förbehållas beträffande annan vattenreglering, som med hänsyn till dess inverkan på vattnets avrinning är av synnerlig omfattning. Det kan ifrågasättas, om Ottsjöns reglering faller inom denna kategori. Bestämmelserna ha under senare år tillämpats å regleringen av Storuman i Umeälvens och å sjön Lossen i Ljusnans vattensystem. Storuman är den största sjön i vattensystemet och regleringen inverkar på älvens vattenföring ända till mynningen. Lossen är i storlek jämförlig med Ottsjön men den begärda magasinvolymen är avsevärt större — magasinshöjd 20 m — och regleringens verkningar komma att sträcka sig långt, eftersom utjämnande sjöar icke finnas förrän ned mot mynningen. Tillgången på sjöar lämpade till magasin är för övrigt knapp i Ljusnan. Den sökta regleringen av Ottsjön kan å andra sidan icke betecknas som exceptionellt stor, och utjämnande magasin finnas omedelbart nedom och hela vägen ned till Ockesjön. Skulle inverkan av Ottsjöns reglering på vattnets avrinning anses vara av synnerlig omfattning, faller flertalet av sjöregleringarna i Norrland inom denna kategori, och detta synes knappast ha varit lagsliftarens mening.

Kollegiet anmärker emellertid härefter, att Kungl. Maj:t i ett beslut den 5 september 1952 synes ha tillämpat en vidsträcktare tolkning av 4 kap. 13 § vattenlagen. I beslutet tillämpade Kungl. Maj:t detta lagrum beträffande vattenreglering i Ånnsjön eller annan sjö i den del av Indalsälvens flodområde, som avbördas genom Åreälven. Kollegiet fortsätter:

Särskilt bör uppmärksammas, att reglering av annan sjö än Ånnsjön icke torde ha varit aktuell. Kollegiet hade också i ärendet endast ansett sig kunna tillstyrka förbehåll beträffande reglering av Ånnsjön under hänvisning till områdets särskilda känslighet.

Av förarbetena till 4 kap. 13 § vattenlagen framgår följande. I kommittéförslaget hade motsvarande bestämmelse formulerats så, att förutsättning för ett förbehåll från Kungl. Maj:ts sida var att vattenregleringen var »av synnerlig omfattning». Kommittéerna framhöllo härom bland annat följande. Vattenregleringar kunde komma att ifrågasättas under sådana förhållanden att de berörde betydande vattensystem inom landet. Att utan vidare överlåta åt det enskilda intresset och den enskilda företagsamheten — låt vara under stark kontroll för tillvaratagande av allmänna intressen — att bestämma över så omfattande företag, som inverkade på stora landsdelars vattenförhållanden, vore att gå för långt. I förevarande paragraf hade därför kommittéerna föreslagit att Kungl. Maj:t skulle äga ingripa mot utförande av dylika företag i Vätern, Vättern, Mälaren, Hjälmarén, Siljan och Storsjön för den händelse sådant skulle behövas antingen av militära skäl eller av hänsyn till ifrågasattas orts allmänna ekonomiska intressen. Även vattenregleringar, som ej berörde de sex större sjöarna, kunde vara av den ingripande betydelse, som ovan angivits.

I sakkunnigförslaget hade stadgandet begränsats till att avse allenast vattenreglering eller därmed likställt företag i fråga om de sex större sjöarna.

Vid återremissen till lagrådet anslöt departementschefen sig på anförda skäl till kommittéernas uppfattning. Han ansåg dock att den prövningsrätt, som förbehölls Kungl. Maj:t, borde avse det ifrågasatta företagets förhållande till allmänna intressen överhuvudtaget. Särskilt syntes Kungl. Maj:ts prövningsrätt ej böra begränsas allenast till ett fastställande av huruvida med hänsyn till allmänna intressen hinder mötte mot företaget. Kungl. Maj:t borde jämväl äga att genom sitt beslut möjliggöra tillkomsten av ett företag, som ur allmän synpunkt vore av synnerlig betydelse. I propositionen formulerades bestämmelsen i fråga: »lag samma vare beträffande annan vattenreglering, som är av synnerlig omfattning eller eljest av särskild betydelse ur allmän synpunkt.»

I utskottets förslag hade stadgandet i denna del ej undergått någon ändring. I reservation av herr Vennersten m. fl. yrkades att ifrågasattas lagrum skulle erhålla i huvudsak samma omfattning som motsvarande lagrum i sakkunnigförslaget samt i reservation av herr Söderberg m. fl. andra ändringar, vilka dock ej berörde dessa bestämmelser i paragrafen.

Första kammarén biföll herr Vennerstens m. fl. reservation, andra kammarén däremot den reservation, som avgivits av herr Söderberg m. fl. Vid sammanjämkningen erhöill lagrummet utan någon motivering sin definitiva lydelse.

Förarbetena synas peka på att Kungl. Maj:t icke kan med den formulering, som stadgandet slutligen erhöill, förbehålla sig prövning av en vattenreglering av den typ, varom här är fråga. Hade formuleringen i proposi-

tionen däremot godtagits, kunde regleringen ha fallit under uttrycket »eller eljest av särskild betydelse ur allmän synpunkt».

Enligt 4 kap. 13 § sista punkten vattenlagen skall besked om att Konungen förbehållit sig prövningen av en vattenreglering lämnas vattendomstolen före det målet av domstolen slutligen avgjorts.

Denna formulering tyder närmast på att Kungl. Maj:t måste göra och meddela förbehållet, innan målet avgjorts i första instans. Eftersom målet om Ottsjöns reglering är avdömt av vattendomstolen och för närvarande anhängigt i vattenöverdomstolen, skulle med en dylik tolkning tidpunkten för ett Kungl. Maj:ts förbehåll enligt 4 kap 13 § vattenlagen redan vara försutten.

En granskning av förarbetena till paragrafen visar att motsvarande stadgande i kommittéförslaget 7 kap. 15 § formulerats så, att Kungl. Maj:t skulle förbehålla sig prövningen, förrän frågan blivit i stadgad ordning slutligen avgjord. Enligt detta förslag skulle Kungl. Maj:t tydligen kunna göra förbehåll, intill dess laga kraftvunnet beslut förelåg. Paragrafens innehåll i övrigt och vad kommittén anfört visar emellertid, att Kungl. Maj:ts prövning icke avsågs skola sammankopplas med processen vid vattendomstolen utan skulle förberedas och avgöras vid sidan av denna.

Det var t. ex. kommitténs mening att en företagare skulle kunna begära Kungl. Maj:ts besked, innan han börjat med förberedelser till företaget eller begärt syn. Bestämmelsen hade sålunda till syfte att säkerställa rättskraften i de meddelade besluten men påverkade ej processen i vattenmålet.

I de sakkunnigas förslag återfinnes motsvarande stadgande i 7 kap. 12 §. Det heter där beträffande de sex större sjöarna att ändå vattendomstolen lämnat medgivande till företaget, detta ej må bringas till utförande med mindre Kungl. Maj:t förklarat hinder däremot ej möta av militära skäl eller av hänsyn till viss sorts allmänna ekonomiska intressen. Någon bestämmelse om rätt för Kungl. Maj:t att i fråga om regleringen av andra sjöar förbehålla sig rätt att uppställa villkor fanns däremot icke.

I propositionen erhöll paragrafen beträffande tidpunkten för förbehållet samma formulering som i den slutliga lagtexten. Departementschefen berörde ej denna fråga men framhöll att den prövningsrätt, som enligt de sakkunnigas förslag skulle tillkomma Kungl. Maj:t, utvidgats i olika riktningar. Med hänsyn härtill hade det varit nödvändigt att jämväl underkasta bestämmelserna om den ordning, vari nämnda prövningsrätt skulle komma till utövning, viss jämkning. Enligt de omarbetade bestämmelserna skulle, i överensstämmelse med vad som gällde i fråga om byggande i kungsådra, Kungl. Maj:ts prövning till tiden föregå domstolens beslut. Vattendomstolen hade alltså att, sedan målet i de hänseenden, som utgjorde föremål för Kungl. Maj:ts prövning, vunnit erforderlig utredning hos Kungl. Maj:t hemställa om dylik prövning och i avbidan härå förklara målet vid vattendomstolen vilande. Under riksdagsbehandlingen uppmärksammades icke särskilt frågan om den tidpunkt, före vilken Kungl. Maj:t skulle göra förbehåll om sin prövning.

Beträffande de sex större sjöarna är det uppenbart att underställning skall ske, innan vattendomstol i första instans dömer. Varken ordalagen i lagtexten eller omständigheterna i övrigt antyda, att i paragrafens sista punkt »vattendomstolen» skall betyda något annat än första instans. Den andra

tänkbara tolkningen av uttrycket, nämligen att besked skulle kunna lämnas även i överinstanserna, innan dessa slutligen avgjort målet, synes förutsätta någon motivering av departementschefen, eftersom förhållandena ej äro analoga med dem, som kommittéförslaget förutsatte. Ur processuella synpunkter måste det också betecknas som olämpligt, att Kungl. Maj:t, t. ex. medan målet är anhängigt i Högsta domstolen, lämnar besked att målet skall hemställas Kungl. Maj:ts prövning. Då den erforderliga utredningen bör ske i första instans, skulle detta medföra att målet, när det är anhängigt i högre instans, av denna överlämnades till vattendomstolen. Vidare skulle de villkor, som bestämdes av Kungl. Maj:t, kunna göra ändringar i av vattendomstolen meddelade, redan lagakraftvunna föreskrifter oundgängliga. De komplikationer, som den nu diskuterade tolkningen skulle medföra, leder till den slutsatsen att, om en dylik tolkning varit avsedd, den skulle på ett mera ingående sätt behandlas av lagstiftaren.

Kollegiet anser därför förarbetena utgöra stöd för den meningen att besked om att Kungl. Maj:t förbehåller sig prövning av ett regleringsmål måste lämnas innan vederbörande vattendomstol slutligen dömt i målet.

Att med tillämpning av bestämmelserna i sista punkten av 4 kap. 13 § vattenlagen undantaga Ottsjön från reglering, låter sig sålunda enligt kollegiets mening icke göra.

Kollegiet uttalar härefter, att 1952 års naturskyddslag synes erbjuda större möjligheter, samt fortsätter:

Enligt dess 5 § kan område eller till fastighet hörande naturföremål, som på grund av sin betydelse för kännedom om landets natur, sin skönhet, egenart eller eljest märkliga beskaffenhet finnes böra särskilt skyddas, fridlysas såsom naturminne. Enligt 12 § må vidare område, som på grund av sin egen eller omgivningens beskaffenhet är av väsentlig betydelse för befolkningens umgänge med naturen, fridlysas såsom naturpark.

Det synes ej kunna råda något tvivel om att en sjö utgör sådant område, som kan avsättas som naturminne. Kollegiet hänvisar till utskottets uttalanden om möjligheterna att i visst skick bevara vattenfall, som utmärkas för särskild naturskönhet, i utlåtandet nr 28 om naturskyddslagen vid 1952 års höstriksdag. Vad som där uttalas om vattenfall bör kunna tillämpas på sjö av särskild naturskönhet eller med intressanta naturbildningar, som böra skyddas, såsom i förevarande fall t. ex. Ridvadet. Vidare må erinras att i 1 § 1909 års lag angående naturminnesmärkens fredande, vilken lag upphävdes genom 1952 års naturskyddslag, naturminnesmärke, som skulle kunna fridlysas, definierades som område eller till fastighet hörande naturföremål, som är av särskilt intresse för kännedom om landets natur eller på grund av märklig naturbeskaffenhet eljest synes böra för framtiden skyddas. Enligt NJA II 1909, 8: 1 s. 5 uttalade kommitterade efter att ha redogjort för vad som avsågs med naturminnesmärke att det torde vara tydligt att även ett vattenfall eller en sjö i sin egenskap av fortfarande existerande vattensamling kunde komma att betraktas såsom naturminnesmärke enligt den angivna bestämningen.

Beviljas fridlysning, skall länsstyrelsen, enligt 1952 års naturskyddslag, tillika meddela de särskilda föreskrifter, som finnas erforderliga för att trygga ändamålet med fridlysningen (6 §). Fridlysningen av en sjö torde

ej medföra någon rätt till ersättning för att sjön ej får tagas i anspråk som regleringsmagasin (7 §). Meddelad fridlysning kan av länsstyrelsen upphävas eller i erforderlig mån jämkas bland annat om fridlysningen finnes hindra eller avsevärt försvåra företag av större intrång än då förutsatts (9 §). Dessa bestämmelser torde lämna möjlighet att beakta vattenkraftintresset, om så med hänsyn till landets kraftförsörjning skulle finnas angeläget.

Enligt 2 kap. 12 § andra stycket vattenlagen skall, även om naturminne ej är i laga ordning fridlyst, likväl vid byggande i vatten vidtagas sådana anordningar, som utan att för företaget medföra kostnader av betydelse kunna anses för ändamålet lämpliga. I förarbetena till stadgandet uttalade de sakkunniga, att genom 1909 års naturskyddslag tillräckligt skydd vore berett för sådana naturminnesmärken, för vilka fridlysning utverkats. Det vore tydligt att åläggande borde kunna givas den, som byggde i vatten, att skydda ett icke fridlyst naturminnesmärke, om de kostnader, som härigenom åsamkades honom, vore utan nämnvärd betydelse i förhållande till de med företaget förenade utgifter. Huruvida det allmänna, för den händelse dyrbarare eller eljest för företagaren förlustbringande anordningar skulle erfordras, borde inskrida och bekosta åtgärderna för naturminnesmärkets fredande, vore givetvis en fråga, som icke hörde till vattenlagstiftningen.

Enligt kollegiets mening behöver en fridlysning av Ottsjön icke hindra att frågan om tillåtligheten av en reglering prövas av domstol i vattenmål under förbehåll för verkan av fridlysningen. Till stöd härför får kollegiet åberopa vattendomstolarnas praxis beträffande utrivning av broar av kulturhistoriskt intresse, i vilka fall domstolarna funnit sig kunna enligt vattenlagen medgiva utrivning, oberoende av att frågan härom ännu icke prövats av riksantikvarieämbetet enligt fornminneslagen. Vidare må nämnas att beträffande utfyllnader inom stadsplanlagt område, vilka för sitt utförande kräva, förutom vattendomstols tillstånd, ändring av gällande stadsplan, vattendomstolarna förklarar att med hänsyn till vattenlagens bestämmelser hinder icke mötte att verkställa utfyllnaden. Att vattendomstols tillstånd erhålles till de önskade, mot en eventuell fridlysning stridande åtgärderna synes i allmänhet böra vara den första förutsättningen för ett upptagande av frågan om fridlysningens eventuella hävande eller modifierande.

Under hänvisning till det anförda får kollegiet uttala den uppfattningen att den åtgärd, som i nuvarande läge kan vidtagas för att erhålla önskvärt skydd för Ottsjön och tillrinnande vattendrag, är att intresserade sakägare eller lokala eller centrala naturskyddsorganisationer hos länsstyrelsen påkallar erforderlig fridlysning.

I anslutning till vad som sålunda anförts avslutar kollegiet sitt yttrande med följande uttalande av mera allmän, principiell karaktär:

Kollegiet vill emellertid i detta sammanhang framhålla, att med hänsyn till de tillspetsade konfliktsituationer, som kunna uppkomma mellan å ena sidan vattenkraftintressena samt å andra sidan naturskydds- och andra motstående intressen, naturskyddslagen principiellt icke är ett lämpligt instrument för att komma till rätta med svårigheterna. I själva verket aktualiserar motionerna därför den vittutseende frågan, huruvida prövningen av större och ur allmänna synpunkter betydelsefulla regleringsföretags tillåtlighet alltjämt bör i princip ankomma på vattendomstolarna eller om

icke denna prövning — i större omfattning än som följer av den nu gällande bestämmelsen i 4 kap. 13 § vattenlagen — bör överflyttas till den instans, där frågorna med hänsyn till sin i huvudsak näringspolitiska och administrativa natur rätteligen synas höra hemma, d. v. s. hos Kungl. Maj:t.

Fiskeristyrelsen yttrar bl. a. följande:

Det rättsläge som här föreligger företer viss likhet med det som förelåg till behandling i Edert utåtande nr 34/1954 i anledning av väckta motioner rörande fråga om vattenbyggnadsföretag i Mörrumsån. Beträffande såväl nämnda vattendrag som Ottsjön, varom nu är fråga, har sålunda motionsvägen ifrågasatts att åtgärder *under pågående rättegångar* skulle i en eller annan form beslutas av riksdagen eller av Kungl. Maj:t i syfte att de utav vederbörande sökandeparter begärda ingreppen (byggande i vatten eller vattenreglering) inte skulle få komma till stånd. Ett sådant tillvägagångssätt kan emellertid såsom framgår av Edert återopade utlåtande nr 34/1954 inte ifrågakomma av skäl som utvecklats av vissa remissmyndigheter, t. ex. kammarkollegium och kommerskollegium, i deras i samma utlåtande återgivna yttrande.

Av dessa principiella skäl anser fiskeristyrelsen att det i de remitterade motionerna gjorda yrkandet icke bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Det är emellertid naturligt att ett så djupgående ingrepp i naturen som den ifrågasatta regleringen av Ottsjön innebär framför allt för den kringliggande bygden — vilken varit föremål för tidigare betydande ingrepp till förmån för vattenkraftsexploateringen — väcker olust och förstämning inte bara hos innebyggarna i dessa nejder utan också bland de myndigheter och organisationer som har naturvärdenas och landskapsbildens bevarande på sitt program eller som verkar för turisttrafiken och fritidsverksamheten. Ur dessa synpunkter skulle det otvivelaktigt vara av värde med en opinionsyttring från riksdagens sida i stil med den som framkommit i motiveringar och synpunkter i Edert utlåtande nr 34/1954 i Mörrumsfrågan.

Styrelsen har i ärendet hört fiskeriintendenten i nedre norra distriktet och föreståndaren för styrelsens sötvattenslaboratorium i Drottningholm.

Härvid har uttrönts att verkningarna av en reglering av Ottsjön med Vålån ur allmän fiskerisympunkt framstå såsom tämligen obetydliga vid jämförelse med verkningarna av flera, aktuella vattenbyggnadsföretag. För traktens befolkning har dock fisket i Ottsjön och Vålån rätt väsentlig betydelse såsom husbehovsfiske. Därjämte framgår att ett ganska omfattande sportfiske bedrivs i berörda vatten, vilket sammanhänger med traktens betydelse ur turistsympunkt.

Av det sagda torde framgå att fiskets företrädare icke ha att andraga så starka skäl för Ottsjöns undantagande från reglering som naturskyddets och turistväsendets folk. I detta sammanhang må dock nämnas att fiskeriintendenten erinrat om att Ottsjön tillhör den vanligaste typen av större sjöar inom vår fjällvärld, nämligen den oligotropa eller djupa, avlånga dalsjön och att den såsom varande den troligen enda kvarvarande, orörda sjön av nämnda typ inom Jämtlands län därför bör bevaras åt eftervärlden. Om Ottsjön skulle komma att skyddas, bör vidare enligt fiskeriintendentens mening även dess betydelsefullaste tillflöde Vålån skyddas, om icke de biologiska förhållandena i Ottsjön skola förändras. Ottsjöns bestånd av laxöring och harr leker nämligen i sjöns tillflöden varjämte sjöns fisk-

produktion till stor del är beroende av de närsalter och organismer, som tillföras genom tillflödena.

Länsstyrelsen uttalar som sin uppfattning, att någon åtgärd i motionernas syfte icke torde böra vidtagas, så länge frågan om Ottsjöns reglering är beroende på vattendomstols prövning, samt anför härom:

Länsstyrelsen delar helt och fullt motionärernas uppfattning, att Ottsjön med Vålån bör undantagas från åtgärder för vattenreglering och byggande i vatten. Att så sker är ett för länsstyrelsen klart dokumenterat krav från befolkningen i den bygd, det här gäller. En allmän och utbredd opinion inom länet, förestavad av kultur-, naturskydds- och turistintressen, hävdar likaså som ett oavvisligt önskemål att Ottsjön lämnas orörd. Dessa krav och önskemål äro enligt länsstyrelsens uppfattning så befogade, att vattenkraftsintressena i förevarande fall böra få vika, i all synnerhet som det med Ottsjöns reglering avsedda tillskottet till vårt lands kraftförsörjning i huvudsak torde kunna vinnas genom en något ökad reglering av de ur kultur- och naturskyddssynpunkter mindre känsliga vattenområdena nedströms Ottsjön.

Ifrågavarande motioner torde emellertid i likhet med de vid föregående års riksdag väckta motionerna beträffande Mörrumsån icke kunna för närvarande föranleda någon riksdagens åtgärd, enär frågan om Ottsjöns reglering nu är föremål för domstols prövning. Denna omständighet torde i vart fall utesluta ett förverkligande av motionärernas tanke att fridlysa Ottsjön. Beslutande myndighet härutinnan är länsstyrelsen och den inledda domstolsprövningen av regleringsfrågan kan ej — med den verkan motionärerna avse — påverkas genom något ingripande av administrativ myndighet. Hade beslut om fridlysning förelegat, innan målet om Ottsjöns reglering anhängiggjordes, skulle ett sådant beslut måhända såtillvida påverkat regleringsfrågan, att vattendomstolen funnit sig böra underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning enligt vattenlagen.

Svenska naturskyddsföreningen påpekar möjligheten att spara Ottsjön genom att nedströms densamma reglera sjöarna Håckren och Hottöjen samt framhåller, att en sådan lösning icke väntas medföra på långt när lika allvarliga olägenheter ur naturskydds- eller turistsynpunkt som en reglering av Ottsjön. Föreningen anför vidare bl. a. följande:

Ottsjöområdet är på grund av sin storslagna natur och sin med hänsyn till kommunikationerna goda belägenhet en högeligen uppskattad tillgång som turistområde. Sjöns betydelse därvidlag är uppenbar. Från naturskyddsintresserat håll har vid upprepade tillfällen med kraft framförts den av den allmänna opinionen stödda uppfattningen, att sjön tillhör Jämtlands vackraste, fiskrikaste och mest lättillgängliga sjöar och att det är synnerligen angeläget att den bevaras i sitt naturliga skick. En reglering skulle komma att få genomgripande och i hög grad förfulande skadeinverkningar på de vackra stränderna och åstadkomma direkta olägenheter för den i stor utsträckning av turismen beroende befolkningen genom rörligt vattenstånd, försämrat fiske, osäkra isförhållanden o. s. v., vilket allt även återverkar på turismen. Ridvadet är dessutom i sig självt en så unik och egenartad naturföreteelse med jämväl kulturhistoriskt intresse, att det icke bör spolieras.

De föreliggande motionerna, undertecknade av länets samtliga riksdagsmän, understryka kraftigt den allmänna opinionens åsikt om Ottsjöområdet värde ur naturskönhets-, rekreations- och turistsynpunkt och angelägenheten av att Ottsjön och Vålån lämnas i naturligt skick. Svenska naturskyddsföreningen får livligt instämma i motionerna och värdsamt tillstyrka de däri föreslagna åtgärderna.

Indalsälvens regleringsförening u. p. a. lämnar först en redogörelse för förhållandena i Ottsjötrakten och kring Indalsälven samt för föreningens planer på att tillgodogöra vattenkraften i Storån och på vattenregleringar inom Storåns område. Därvid omnämnes, att regleringen av Ottsjön ingår i en första etapp för tillgodogörande av vattenkraften i Storåns vattensystem från och med Ottsjön ned till Ockesjön samt att i samma etapp dessutom ingår utbyggnad av vattenkraften i strömfallet mellan Sällsjön och Ockesjön. Den andra och sista etappen, fortsätter föreningen, avser tillskapande av ett gemensamt regleringsmagasin i sjöarna Aumen, Hottöjen, Gesten och Häckren genom anläggande av en damm vid Storåns utlopp ur Häckren, med vilken damm vattenytan skulle komma att uppdämmas något över Aumens naturliga vattenstånd, varjämte i denna etapp ingår tillgodogörande av vattenkraften mellan Aumen och Sällsjön.

Efter att härefter ha redogjort för domstolsbehandlingen av målet om Ottsjöns reglering fortsätter föreningen:

Med hänsyn till kraftförsörjningen är det av den allra största betydelse att tillstånd till ytterligare vattenregleringar inom Indalsälvens flodområde erhålles snarast möjligt. Spörsmålet, huruvida och i vad mån man kan räkna med ett tidigare genomförande av Ottsjöns reglering än regleringen av Häckren och ovanförhängande sjöar, träder därvid i förgrunden. I samband därmed uppkommer även frågan om möjligheten att göra en omfördelning av de planerade regleringsmagasinen i Storån.

Man måste då — såsom även framhållits inför vattendomstolen — räkna med en avsevärt längre byggnadstid för reglering av Häckren och ovanförhängande sjöar än vad som erfordras för genomförande av Ottsjöns reglering. Av allt att döma kommer emellertid — till skillnad från vad man tidigare kunde förutse — målet om Ottsjöns reglering att prövas inte endast av vattenöverdomstolen utan även av Högsta Domstolen. Härigenom torde uppkomma en så stor försening av regleringsarbetena för Ottsjön, att man bör kunna till ungefär samma tid genomföra en reglering av Häckren och ovanförhängande sjöar. En förutsättning därför är dock att regleringen av Häckren och ovanförhängande sjöar icke föranleder invändningar från motstående intressen av sådan art och omfattning att verkställbart tillstånd till arbetenas utförande därigenom avsevärt fördröjes.

På grund av vad såunda anförts ha vi ansett oss böra i första hand söka komma till klarhet i frågan huruvida ett tillstånd inom rimlig tid kan erhållas till reglering av Häckren och ovanförhängande sjöar i den omfattning som erfordras med hänsyn till behovet av regleringsmagasin i Storån vid nu planerat utbyggnadsstadium. Regleringssökandena avse därför att i målet om Ottsjöns reglering i vattenöverdomstolen yrka att detta mål förklaras vilande till dess att genom lagakraftvunnen dom avgjorts frågan om tillstånd till reglering av Häckren och ovanförhängande sjöar.

Vattenfallsstyrelsen förklarar sig till alla delar instämma i regleringsföreningens yttrande samt tillägger härutöver:

Vattenfallsstyrelsen vill tillägga, att från naturskyddshåll inletts en aktion om undantagande av vissa vattenfall och sjöar från exploatering. En av de sjöar, vars undantagande begärts, är Ottsjön. Innan några extraordinära åtgärder av det slag, motionärerna begärt, vidtagas i fråga om Ottsjön, synes resultatet av de mellan vattenkraftintresset och naturskyddsintressena upptagna förhandlingarna böra avvaktas.

Utskottet

Motionärerna framhåller, att såväl Ottsjön som områdena däromkring har en anslående naturskönhet samt att den storslagna naturen i samverkan med det ur kommunikationssynpunkt gynnsamma läget gjort Ottsjöområdet till ett mycket uppskattat rekreationsområde för både svenska och utländska turister. Ottsjön såsom orört och levande vattendrag utgör, fortsätter motionärerna, en väsentlig del av Ottsjöområdets värde ur naturskönhets- och turistsynpunkt. Detsamma gäller enligt motionärernas mening även Vålån.

Utskottet, som vid sitt ovan omnämnda besök i Ottsjöområdet fick ett starkt intryck av områdets naturskönhet, ansluter sig till motionärernas nyss återgivna uttalanden. Svenska naturskyddsföreningen anför i sitt remissyttrande, att en reglering av Ottsjön skulle komma att få genomgripande och i hög grad förfulande skadeinverkningar på de vackra stränderna och åstadkomma direkta olägenheter för den i stor utsträckning av turismen beroende befolkningen genom rörligt vattenstånd, försämrat fiske, osäkra isförhållanden o. s. v., vilket allt även återverkar på turismen. Vidare påpekas, att det s. k. Ridvadet — ett ungefär 900 m långt undervattensgrund, som sträcker sig tvärs över Ottsjön — i sig självt är en så egenartad naturföreteelse med jämväl kulturhistoriskt intresse, att det icke bör spolieras.

Att sådana resultat som nyss angivits skulle vara synnerligen beklagliga, torde vara uppenbart. Såväl av remissyttrandet från länsstyrelsen i Jämtlands län som av de överläggningar med lokala myndigheter och ortsbefolkningen, som utskottet höll under sin ovannämnda studieresa, framgår också att de berörda bygdernas befolkning allmänt önskar, att Ottsjön med Vålån undantages från åtgärder för vattenreglering och bygande i vatten. Utskottet vill vidare betona, att naturskyddet och därmed förknippade strävanden är ett allmänt intresse av stor vikt både ur ideella och, åtminstone sett på något längre sikt, också ur rent ekonomiska synpunkter. Även om, såsom motionärerna själva uttalar, en utbyggnad av vattenfallen i landet för kraftverksändamål i princip måste anses vara av största betydelse för vårt samhälles utveckling och därför i regel nödvändig, är det likväl ett angeläget önskemål att åtminstone några av våra

vackraste och ur kommunikationssynpunkt mest välbelägna sjöar och vattendrag bevaras i sitt naturliga skick.

Som ett led i strävandena att förverkliga det nyssnämnda önskemålet har en del organisationer med intresse för naturskydd låtit under ledning av en av Kungl. Maj:t förordnad person utarbeta en förteckning över vissa sjöar och vattendrag, vilka ansetts böra skyddas mot exploatering för kraftverksändamål. I denna förteckning, som framlades i april 1954, finns Ottsjön upptagen. På grundval av förteckningen har förhandlingar påbörjats mellan representanter för vattenkraftsintressena och naturskyddsintressena. Förhandlingarna har emellertid ännu ej lett till några definitiva resultat.

En omständighet, som kan bli av väsentlig betydelse för möjligheten att bevara vattendrag och sjöar orörda, är framstegen i strävandena att utnyttja atomkraften för industriellt bruk. Även om dessa strävanden icke inom den allra närmaste framtiden kan leda till att atomkraften ersätter vattenkraften i någon utsträckning av praktisk betydelse, torde det dock vara anledning att redan nu ta i beräkning att situationen kan bli radikalt förändrad. Visserligen motiverar detta, särskilt med hänsyn till det ansträngda kraftförsörjningsläget i vårt land, ännu icke någon minskning i byggandet av vattenkraftverk. Däremot kan det vara naturligt, att ansträngningarna ökas att inrikta planerna på nya vattenbyggnadsföretag att avse sjöar och vattendrag, som ur naturskydds- och kulturskyddssynpunkter kan betecknas som mindre känsliga.

Som ovan nämnts ligger frågan, huruvida reglering av Ottsjön skall få äga rum, f. n. under domstols prövning. Vidare har ansökan ingivits till länsstyrelsen i Jämtlands län om fridlysning av Ottsjön jämte vissa närliggande vattendrag. Vilken utgång dessa förfaranden kan tänkas få kan utskottet givetvis icke yttra sig om. Emellertid har sökandena i målet, sålunda representanterna för kraftintresset, utfäst sig att, om en reglering av önskvärd omfattning visar sig möjlig att genomföra nedströms Ottsjön i Häckren m. fl. sjöar, där förhållandena ej inger samma betänkligheter ur naturskydds- och kulturskyddssynpunkter mot en reglering, återkalla sin ansökan om tillstånd att reglera Ottsjön. Därest resultatet av den pågående domstolsprocessen på ett eller annat sätt skulle bli, att frågan om Ottsjöns reglering tills vidare faller, är det enligt utskottets mening angeläget, att lämpliga åtgärder snarast vidtages för att för framtiden bevara Ottsjön i dess naturliga skick. Som kammarkollegiet framhåller i sitt remissyttrande torde vid avvägningen mellan å ena sidan vattenkraftsintressena samt å andra sidan naturskydds- och andra motstående intressen naturskyddslagen principiellt icke vara ett lämpligt instrument för att komma till rätta med svårigheterna. Kollegiet antyder, att en lämplig lösning kan vara att i ökad omfattning anförtro prövningen,

huruvida regleringsföretag skall tillåtas, åt Kungl. Maj:t i stället för åt vattendomstolarna. Huruvida en sådan lösning bör rekommenderas är utskottet ej berett att i nu förevarande sammanhang ta ställning till. Under alla förhållanden erfordras emellertid enligt utskottets mening en översyn av de bestämmelser i vattenlagen, som reglerar förutsättningarna för att vattenreglering eller annat byggande i vatten skall få äga rum. Vid denna översyn synes ökad möjlighet böra beredas de tillståndsbeviljande myndigheterna att beakta naturskyddsintressena och vad som har sammanhang därmed. Enligt vad utskottet inhämtat har Svenska naturskyddsföreningen i maj 1955 till statsrådet och chefen för justitiedepartementet ingivit en framställning om vissa ändringar i vattenlagen i det nyss angivna syftet. Då denna fråga sålunda redan ligger under Kungl. Maj:ts bedömning, torde ingen särskild åtgärd från riksdagens sida f. n. vara påkallad. Utskottet förutsätter emellertid att frågan med hänsyn till sin brådskande natur behandlas med erforderlig skyndsamhet.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 32 och II: 41, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 15 november 1955

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Osvald, Lindahl, Axel Jansson, Herbert Hermansson, Ebbe Ohlsson, Boo, Pålsson och Erik Olsson;

från andra kammaren: herrar Andersson i Löbbo, Åhman, von Seth, Nyberg, Levin, Andersson i Dunker,* Lindström* och Nilsson i Östersund.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering,
